

STVOŘITELÉ KATASTROF

NA MOTIVY KLASICKÝCH DĚL KARLA ČAPKA

Ilustroval
VÁCLAV RÁŽ

MICHAL VANĚČEK

bambóok

bamb**ook**

STVOŘITELÉ KATASTROF

Volně na motivy děl Karla Čapka
R.U.R., Bílá nemoc a Krakatit

Michal Vaněček
ilustrace Václav Ráž

© Grada Publishing, a. s., 2022
text © Michal Vaněček, 2022
ilustrace © Václav Ráž, 2022

*Děkuji své manželce Ivaně a dceři Janě
za první čtení, opravy a cenné připomínky k textu.
A zejména za trpělivost s někým,
kdo pořád něco po večerech píše...*

*Myšlenka na vznik Stvořitelů katastrof se zrodila
přesně 100 let od prvního vydání knihy R.U.R.
Vašek Ráž, ilustrátor této knihy, totiž toužil po tom,
aby mohl kreslit roboty, a přesvědčil mne, abych převyprávěl
Čapkovo dílo pro děti a mládež. Díky patří proto také jemu.*

*Dále děkuji Jakubu Laxarovi za vynikající a přínosnou
redakční práci a spolupráci na textu.*

*A v neposlední řadě děkuji Karlu Čapkovi za to,
že se jeho díla stala inspirací ke vzniku této knihy.*

„Všechno udělají živé stroje – člověk bude dělat,
jen to, co miluje. Bude žít proto, aby se zdokonaloval.“
R.U.R., 1920

„Když si s nějakou nemocí nevíme rady,
vymyslíme si na ni aspoň teorii.“
Bílá nemoc, 1937

„Člověk má víc myslet nežli cítit.“
Krakatit, 1924

Děj této knihy je zcela smyšlený a jakákoli podobnost
s reálnými postavami či událostmi je čistě náhodná.

PŘEDMLUVA

V letech 1918–1920 zažilo lidstvo epidemii španělské chřipky. Počet obětí není přesně znám, uvádí se, že zemřelo až 100 milionů lidí. Šlo o jednu z nejsmrtonosnějších pandemií v dějinách lidstva.

Od té doby byly postupně vymýceny ty nejvíce smrtící infekční choroby. Po celé generace se očkujeme proti nemocem jako záškrť, tetanus, černý kašel, dětská obrna, žloutenka, spalničky, zarděnky či příušnice. Lidé zapomněli, že může přijít nemoc. Zvykli jsme si na to, že medicína vše vyřeší, že je vždy po ruce lékař. Až do okamžiku, kdy na svět udeřil COVID-19. Ale i jeho nebezpečí brzy pomine. A pak, říkáme si nejspíš, budeme jistě mít na dalších sto let pokoj.

Odvykli jsme době, kdy bylo na denním pořádku, že v centru Londýna vybuchovaly bomby Irské republikánské armády. Město se v osmdesátých letech, po sérii teroristických útoků IRA, zbavilo odpadkových košů, které organizace často používala jako úkryt pro své nálože. Koše na dlouhá léta zmizely jak ze stanic metra, tak z vlakových nádraží. Lidé se naučili žít bez možnosti vyhazovat na veřejnosti odpadky stejně jako s každodenním strachem z výbuchu bomby. I to se ale stalo minulostí – roku 2008 se koše do města vrátily.

Začali jsme komunikovat přes sociální sítě. Gordon Moore v roce 1965 předpověděl, že počet tranzistorů se každých deset let zvýší tisícinásobně. Sám byl ale překvapený, že jeho zákon exponenciálního růstu vydržel v platnosti celého půl století. Jakýkoli z dnešních chytrých telefonů je mnohem výkonnější než nejsilnější superpočítač z roku 1980.

Vývoj výkonu počítačů se však v posledních letech mírně zpomalil. Navyšování výkonu se provádí mimo jiné za využití

cloudu, tedy propojováním inteligentních systémů mezi sebou. To umožnilo realizovat několik desítek let staré koncepty systémů umělé inteligence – systémů založených na samostatném učení, tzv. deep-learningu.

Spoustu těžké a mechanické práce za nás dnes vykonávají roboti. Asi 200 let před naším letopočtem sestrojil řecký vynálezce Filón Byzantský umělou servírku, která dokázala nalít víno a smíchat je ve správném poměru s vodou. Svým způsobem to byl první robot, ačkoli toto slovo vymyslel až v roce 1920 Josef Čapek. Právě díla jeho bratra Karla, Bílá nemoc, Krakatit a R.U.R., byla volnou inspirací pro tuto knížku.

Dnes disponujeme systémy rozpoznávání obrazu či řeči, můžeme komunikovat napříč světem. Máme jistotu bezpečí a jistotu, že věda a lékaři ochrání naše zdraví a životy.

Jak spolu všechny tyto na první pohled nesourodé věci souvisejí?

Představme si třeba, že všechna výše uvedená tvrzení přestanou být pravdivá. A že se tak stane proto, že někdo usoudí, že je to pro lidstvo prospěšné...

PROMOCE

červen 2024

Slavnostní síni pražského Karolina znělo *Gaudeamus Igitur*. Karel IV. shovívavě shlížel ze svého podstavce, tak jako už mnohokrát, na studenty, kteří zde s úlevou zakončovali svá vysokoškolská léta.

„Doktorka Helena Gloryová,“ zaznělo slavnostně síní, načež si půvabná absolventka oboru softwarové inženýrství na Matematicko-fyzikální fakultě Karlovy univerzity s dojetím převzala červený tubus s diplomem. Mezi hosty seděla její maminka, která si právě kapesníkem setřela slzu. To Helenin otec si slzu nesetřel, ale dmul se pýchou, že dcera vystudovala s červeným diplomem. Sám byl matematik a od dětství ji trápil nejrůznějšími příklady a rébusy. Malá Helenka z toho byla nejprve rozmrzelá, ale když jí bylo asi deset let, bez problémů vyřešila všechno, co na ni tatínek nachystal. Když začala sama vymýšlet úlohy, se kterými otec nemohl hnout, přestala ho ta matematická hra bavit. Šachy s ní hrál už jenom proto, aby se udržel v kondici, dcera jej totiž od svých osmi let soustavně porážela.

Heleniným snem bylo konstruovat skvělé roboty, kteří ulehčí lidem práci. Během studia se intenzivně zabývala umělou inteligencí a s přehledem vyhrávala nejrůznější studentské soutěže.

„Nechcete toho focení už nechat a jít na oběd?“ bručel netrpklivě otec, když se před Karolinem už asi podvacáté různě přerovnávali, aby měli co nejhezčí snímky.

„Prosím tě, holka přece nepromuje každý den,“ štouchla do něj loktem maminka.

„To je sice pravda,“ utrousil otec, „ale toho se nenajíme.“

„Prosím vás, pojdte už na to jídlo, nebo tatínka trefí šlak,“ začala maminka popohánět tetičky a strýčky směrem k restauraci.

„Na tvoje zdraví a úspěch, Helenko,“ pozvedl tatínek číši se šampaňským, když se v restauraci všichni usadili ke stolu.

Helena vstala a uchopila skleničku. „Mami, tati, já vám chci moc poděkovat, že jste mi umožnili vystudovat. Věřím, že vám budu moct oplatit všechno, co jste pro mě udělali.“

„Tak na zdraví,“ škytla dojetím maminka.

„Na zdraví, Helenko,“ přidali se ostatní příbuzní.

Oběd se protáhl do odpoledne. Příbuzní, kteří se hromadně vídali obvykle jen o pohřbech, byli rádi, že se taky jednou mohou sejít při nějaké příjemnější příležitosti.

„A jak ty, Helenko?“ obrátila se na dceru maminka když se odpoledne pomalu stávalo večerem a společnost se začala rozcházet. „Jedeš s námi, nebo máš ještě nějaké plány?“

„Dám si jen domů věci. Večer mám rozlučku s Markem a Filipem. Přijdu někdy pozdě v noci. Spíš zítra.“

„A to musíš zrovna dneska?“ zabručel si tatínek pod vousy.

„Ale tati, vždyť já promovala jako poslední a kluci slíbili, že na mě s oslavou počkají.“

„To jo, to se nedá nic dělat,“ pohladil táta Helenu po vlasech. „Tak to pořádně oslavte a neudělejte nikde ostudu!“

„Ostudu, tati? S touhle červenou rourou?“ opáčila Helena naoko vyčítavě.

„Dobře, dobře, však víš, jak jsem to myslel. Tak pojďme, ať na tebe nemusejí dlouho čekat. Maminka už je beztoho nějak unavená, ráda si odpočine.“

„Taky jsem si všimla. Není jí něco?“ starala se Helena.

„Ale neboj, je v pořádku. To ty starosti před promoci, znáš maminku, jak všechno prožívá. Ze všeho má nervy, aby to dobře dopadlo.“

„Já vím,“ usmála se Helena, „a nikdy to nebylo jinak.“

„Tak pojď, ať to všechno stihneš!“

Doma Helena pečlivě uložila diplom do skříně, převlékla se ze svátečního do pěkných, ale mnohem pohodlnějších balonových šatů, obula si tenisky a vyrazila do hospůdky, kde měla sraz s přáteli.

Marek a Filip byli její spolužáci z gymnázia. Kamarádili spolu už od prvního ročníku. Spojovalo je, že byli všichni tři nadprůměrnými studenty, což bylo ostatním spolužákům někdy trnem v oku. V jejich případě to navíc nebylo tím, že by se doma usilovně učili. Byli nadprůměrně inteligentní a bavilo je společně řešit nejrůznější matematické i jiné úlohy. Jen tak, pro zábavu.

Když jela třída na lyžařský výcvik a spolužáci se po setmění vykradli nakoupit alkohol a pak potajmu popíjeli, oni se sešli u šachovnice a přehrávali si slavné historické partie. Někdy byli ostatním pro smích, ale že na to byli tři, moc je to netrápilo.

Marek Prokop byl chemik tělem i duší. Od mládí ho bavilo vyrábět různé dýmovnice, bouchací kuličky a petardy. Někdy přišel do školy s popálenýma rukama a propáleným sešitem, to když se mu nějaký mimořádně zajímavý pokus nepovedl. Nebo se mu naopak povedl až moc. Už od Prokopova dětství připomínal jeho pokoj spíše chemickou laboratoř a občas se stalo, že sousedi volali hasiče v domnění, že v sousedním bytě hoří. Marek byl elegán, snad trochu v rozporu se svým životním koníčkem. Tmavé vlasy nosil sčesané

dozadu, i když to už dávno vyšlo z módy. To mu ale bylo srdečně jedno, chtěl se něčím odlišovat. A i s ohledem na své pyrotechnické dovednosti neměl problém okouzlit nejednu dívku.

To Filip Galén byl naprostý protipól Marka. Na střední neměl nijak vyhraněné zájmy a váhal, co jít dál studovat. Táhlo ho to k medicíně, ale jako introvert nerad komunikoval s lidmi. A vzhledem k tomu, že lékař se musí setkávat s pacienty, rozhodl se nakonec pro studium farmacie. Na univerzitě se do tohoto oboru nakonec naprosto zamiloval. Na medicíně Filipa totiž přitahovala možnost pomáhat lidem, takže logickou úvahou dospěl k názoru, že když bude vymýšlet nové léky, může pomoci více lidem najednou. Snil o tom, že jednou vyvine zázračný lék.

Filip byl spíš uzavřený do sebe, většinu volného času věnoval knihám. Na rozdíl od Marka se příliš nestaral ani o svůj zevnějšek, světlé vlasy měl většinou rozčuchané a bradu mu rámoval plnovous, protože dospěl k názoru, že holení je ztráta času. Helena si ho kvůli tomu někdy dobírala. „S takovou vizáží se nikdy neoženíš, člověče, vždyť vypadáš jako Rumcajs,“ smála se. Ale Galén se do ženění tak jako tak nehrnul. Říkal si, že na to je času dost. Prokopovi zase vyhovovala volnost, namísto ženění radši ohromoval děvčata nádhernými, podomácku vyrobenými ohňostroji.

Helena i její dva kamarádi žili v Praze, takže k sobě měli blízko i během vysokoškolských studií. A protože jejich přátelství z gymnázia přetrvávalo, bylo zcela mimo jakoukoli pochybnost, že promoci oslaví společně.

Helena dorazila do hospůdky na Malé Straně přesně v dohodnutý čas. Marek už seděl u stolu a upíjel pivo. „No nazdr, tak konečně! A ty už jsi dokonce rovnou doktorka, jako

Filip?“ zajásal, když ji uviděl, načež vyskočil od stolu a objal ji. „To se hned tak někomu nepoštěstí, aby mu uznali diplomku i jako rigorózní práci!“

„A kde ho vůbec máme?“ rozhlížela se Helena po lokále.

„Kde by? Přijde pozdě, jako vždycky,“ neodpustil si Marek. Byl to už takový rituál, Filip chodil pozdě vždy a všude. Zahlubán do svých myšlenek či začten do knihy bral čas jako cosi nepodstatného.

„Jakýpak pozdě?“ ozval se za jejich zády bručivý hlas. Oba se za ním otočili.

Helena chtěla vyprsknout smíchy, ale rychle si zakryla ústa dlaní. „Ty sis zastříhl to křovisko?“ Filip si rozpačitě prohrábnul zkrácený plnovous. „Celé ty roky si mě dobíráš, že vypadám jak loupežník, tak jsem si řekl, že na tvou počest s tím dneska něco udělám.“

Helena ho objala. „Tak to je pro mě asi ta největší pocta, Filipe,“ smála se.

Usedli ke stolu a objednali si opulentní večeři a víno. Povídali si o všem možném. Marek jako obvykle vedl urputné diskuse s Helenou o robotech a umělé inteligenci. Byli v tomto ohledu na stejné vlně. Filip měl radši praktičtější a konzervativnější témata. Nakonec se dostali i k tomu, kdo měl jakou promoci, co doma a jaké mají další plány. Témata k hovoru byla nevyčerpateľná, ale nakonec už hospůdka zavírala, takže dopili a vyšli ven do tmavé noci.

„Podívejte, jaká je krásná noc,“ zasnila se Helena. „Není škoda jít už domů?“

„Pojďme se projít na Petřín,“ navrhl Marek. „Podíváme se na Prahu, je krásně jasno.“

Vyrazili zvolna cestou z Újezdu na Petřín. Minuli rozhlednu a došli pod Strahovský klášter. Pod nimi se rozkládala Praha, po levé straně měli Pražský Hrad.

„Tak, a máme celý život před sebou,“ rozpráhla ruce Helena.

„A celý svět nám leží u nohou!“ zakřičel Marek.

„Přinejmenším Praha,“ zabručel Filip skepticky do vousů.

„Až budu stará, bude se to tady všude hemžit roboty!“ zajasala radostně Helena.

„To bude fakt moc hezký, to sem budu rád chodit,“ prohlásil ironicky Filip. „Dost na tom, že už skoro třetina aut jezdí bez řidiče a na elektriku. Z čeho má mít dneska chlap radost?“

„Tak sem můžeš chodit pěšky. A až nebudeš moct, budou tě nosit moji roboti,“ smála se Helena.

„Ty už jsi těmi roboty, umělou inteligencí a podobnými bláznivinami úplně posedlá,“ poznamenal nevrle Filip.

„A co tvoje plány?“ obrátil se na kamaráda Marek.

Filip se zasnul, zaklonil hlavu a pohlédl na nebe. „Já? Já vyvinu zázračný lék!“ pravil pomalu. „Nejslavnější lék, úplně na všechno!“

Helena s Markem se začali smát. „Co se chechtáte?“ začal se naoko zlobit Filip. „Já vím, že zázračný lék není, ale mám prostě nějaký sen... Ale co bych vám to teď složitě vysvětloval. Taková romantická noc, Petřín, a já vám tady budu vysvětlovat, jak se dělají léky... A co ty, Marku, budeš pořád dělat ty svoje bouchací kuličky?“

Marek chvíli mlčel. „Já bych chtěl vyvinout naprosto bezpečnou výbušninu, která by se dala odpalovat na dálku. Něco naprosto revolučního, moderního! Po prázdninách nastupuju do laboratoří *Daimon*.“

„To je vojenský výzkumák, ne?“ zarazila se Helena. „To budeš vyvíjet něco na zabíjení lidí?“

Marek se zarazil. Z nevinného rozhovoru, který byl až dosud spíš společným sněním, jako by najednou vyskočil ostent, který ho bodnul.

„Proč na zabíjení?“ ohradil se překvapeně.

„Ale vojenský výzkum se přece dělá kvůli zabíjení lidí, ne?“ pokusila se Helena poněkud nešikovně uvést věc na pravou míru.

Marek se rozčileně zvedl z lavičky. „A... a co vy? Ty budeš vyrábět roboty a ty budeš dělat biologický výzkum! Myslíte, že to jsou věci, co se nedají vojensky zneužít? Jste oba naivní. Kdyby nebylo vojenského výzkumu, nebyl by žádný pokrok!“

„Hele, já chci pracovat na vývoji robotů, co budou lidem pomáhat,“ bránila se Helena.

„Všechno se dá zneužít, v tom má Marek pravdu,“ bránil kamaráda Filip.

„Ale je přece na nás, abychom pomáhali směřovat svět jinam než do válek a malérů, ne?“ trvala si na svém Helena.

„I kladivo se dá použít jinak než na zatloukání hřebíků,“ pokrčil rameny Marek. „Můžeš jím třeba vzít někoho po kebuli. Každý pokrok se dá zneužít.“ Věděl, že má Helena svým způsobem pravdu, ale on ji měl taky. Bylo to zkrátka dilema, které nešlo jednoduše rozřešit.

„Jenže roboti udělají jednou víc užitečné práce než tvoje výbuchy,“ nabírala Helena obrátky.

„Aha?! A co takový Nobel? Ten vynalezl dynamit a jeho cenu dostává dneska kdekdo,“ oponoval důrazně Marek.

„Kdekdo zrovna ne,“ přešla Helena do smířlivějšího tónu a všichni tři se rozesmáli.

Filip vstal a vzal je kolem ramen. Byl vždycky ten, kdo mírnil rozmišky, pro které ty dvě hlavy zapálené nešly nikdy daleko. „Poslechněte, a myslíte, že se ještě budeme potkávat? Každý teď půjdeme pracovat někam jinam. Kdo ví, kam nás vítr zavane.“

Přátelé posmutněli. Filip vyslovil myšlenku, kterou měli všichni někde uhnížděnou v hlavě, ale báli se na ni pomyslet.

Skoro deset let byli nejlepšími přáteli, nerozdělilo je ani studium na vysoké škole. Ale to byli přece jen všichni v jednom městě.

„Když budeme chtít, tak proč bychom se nepotkali?“ opatrně namítla Helena.

„Třeba nás naše práce svede někdy dohromady, ne?“ navrhl Marek.

„Jako že bychom spojili moje léky s roboty a výbušniny? To by teda byla bomba! Doslova a do písmene,“ prohlásil trochu ironicky Filip.

Smích všech tří trochu uvolnil nastalé napětí. Přátelé opět usedli na lavičku a zadívali se na nebe prozářené poličným osvětlením velkoměsta.

„To je teda pěkná blbost,“ kroutil hlavou zase už vážný Marek. „To snad ani nejde, tyhle věci nějak propojit,“ čímž téma vyčerpал.

„Ale víte, co?“ napadlo Helenu, „mohli bychom se každý rok v tenhle den sejít tady, v té naší malostranské hospůdce, a pak si vyjít na Petřín. Aspoň to, ne? Pokud by se nám nepoštětilo potkat se jindy. To si dáme každý do diáře a přes to nepojede vlak!“

„Skvělý nápad!“ zaradoval se Marek.

„To bude taky možná jediná jistota v našem životě,“ přisadil si napůl žertem Filip, který vždycky rád filozofoval. Ale v duchu i on přemýšlel, co jim budoucnost přinese. Byl z nich tří největší pesimista, jak o něm tvrdili, ale on sám tomu říkal, že je z nich nejpraktičtější a má na svět realistický pohled.

Marek poodstoupil a zadíval se ve svitu lampy na své přátele. „A slibme si, že si vždy pomůžeme, když bude potřeba.“

„To se přece rozumí samo sebou, ne?“ brouknul Filip.

„Nic se nerozumí samo sebou,“ přikývla souhlasně Helena směrem k Markovi a napřáhla ruku. „Slibuju!“

Kamarádi položili svoje ruce na její. „Slibujeme!“
„A co takhle nějaké vdavky, neplánuješ?“ zeptal se pojednou Filip.

Helena se zarazila a pak vyprskla smíchy. „Vdavky? Prosim tě, to bys o tom musel něco vědět ne? Ani jeden z vás by si mě nevzal a žádnou jinou známost nemám.“

„Ty o nás mluvíš jako o známosti?“ zeptal se s údivem Marek.

„No jo, to zní divně,“ připustila Helena. „Každopádně nejdřív práce, na rodinu je času dost. On už se někdo najde.“

Filip i Marek jí byli sympatičtí, ale snad proto, že byli taková dlouhá léta kamarádi, Helenu ani nenapadlo, že by její city k některému z nich překročily běžnou hranici kamarádství. A nenapadlo to ani Filipa ani Marka, mimo jiné proto, že si přátelství v této trojici vážili a věděli, že by se nějakými pokusy o Helenu všechno zničilo. Brali ji zkrátka jako kamarádku a přítelkyni. Koneckonců ani jednoho z nich nelákalo mít za manželku někoho, s kým hrajete šachy a on už v desátém tahu od konce bezpečně ví, že prohrajete.

„Podívejte, svítá,“ ukázal Filip na obzor obroubený načervenalou siluetou Prahy. Nad město se začalo vyhoupávat rudé slunce a vrhalo první ranní teplé paprsky na svahy petřínského parku a na probouzející se Malou Stranu.

„A máme život před sebou!“ zvolala Helena do vesmíru.